

JAROSLAV KOLÁR

ZÁPISKY MARKA BYDŽOVSKÉHO Z FLORENTINA A PAPROCKÉHO DIADOCHOS

Jeden z nejzajímavějších a dosud čtenářsky nepřitažlivějších kusů české výpravné prózy 16. století s tematikou z nedávných dějů ve vlastní zemi, relace kněze Mikuláše Dvorského o vraždě šamonického zemana Ludvíka Loreckého z Elkouše a jeho synů r. 1571¹, která se stala podnětem pro Vrchlického baladu Šamonické zvony, je známa ve dvou verzích: v zápise z rukopisu vyšehradské kapituly² a ve znění zařazeném do Diadochu Bartoloměje Paprockého z Hlohohol (1602)³. Vyšehradský rukopis je prostřední svazek z třídílného souboru historických zápisků M. Marka Bydžovského z Florentina, věnovaný událostem za vlády Maximiliána II.⁴ Nebylo dosud jasné, je-li zpracování Bartoloměje Paprockého — převyprávění s charakteristickým zredigováním ve smyslu Paprockého šlechtického stanoviska a stranictví — založeno na zápise v Markově sborníku nebo na jiném, dnes neznámém záznamu relace Mikuláše Dvorského. Práce na edici výboru ze zápisků Marka Bydžovského dává možnost nejen zodpovědět tuto otázku koneckonců okrajového významu, ale poukázat i na širší souvislosti, zajímavé pro oba kronikářské interesenty o nedávné dění v domácí společnosti i ve světě, a umožňuje doplnit vědomosti o nich diferenční charakteristikou.

Ukazuje se, že šamonický moritát není jediným vyprávěním, které spojuje Paprockého Diadochos s Markovými zápisky. V části nazvané Posloupnost knížat českých přináší Diadochos na str. 224—226⁵ vyprávění o nebezpečném dobrodružství, které prožil Maximilián II. na lovu ve španělské provincii Granadě. Variantu téhož vyprávění opět přináší maximiliánovský svazek zápisků Marka Bydžovského.⁶ Vzájemný vztah obou variant je analogický jako v případě šamonického moritátu: i zde má Marek verzi širší, „úplnější“, avšak zřejmě převzatou — jak bylo Markovým zvykem — z pramene (v tomto případě dosud nezjištěného) bez podstatnější stylistické úpravy. Paprocký přejímá věcný obsah vyprávění (s pominutím některých detailů), nikoli však jeho textaci — vypravuje převzatý děj sám, začleňuje jej do souvislosti svého vlastního výkladu o Maximiliánově životě: situuje událost časově do r. 1548, do doby, kdy Maximilián pobýval ve Španělsku v souvislosti se svým sňatkem se sestřenicí Marií, dcerou císaře Karla V. V Markově sborníku je vyprávění volně připojeno jako dodatečná, později nalezená nedatovaná zpráva o Maximiliánovi ke

zmínce o jeho pohřbu (o němž přináší podrobnou zprávu další ze sborníků, už dříve vzniklý *Rudolphus rex Bohemiae*, věnovaný Rudolfově době) a zdůrazňuje se v úvodu i v průběhu vyprávění samého, že k události došlo v době, kdy Maximilián ve Španělsku působil jako pověřený místokrál, zástupce nepřítomného císaře Karla V. O této okolnosti je u Paprockého jediná letmá zmínka až v závěru vyprávění.

Předmětem úvahy o vztahu mezi sborníky Marka Bydžovského a Paprockého *Diadochem* se však může stát i řada dalších drobných zpráv nejrůznějšího druhu, které mají Markovy sborníky a které se objevují rovněž v různých částech *Diadochu*.⁷ Situace je tu ovšem mnohem méně průhledná a jednoznačná než v případě obou rozsáhlejších souvislých vyprávění. Drobné zprávy, které se čtou v obou historicko-zpravodajských souborech, se totiž týkají z valné části událostí obecného zájmu a obecné známosti (o úmrtí papežů a panovníků, vojenských a politických událostech atd.), u nichž není proč předpokládat, že Paprocký byl jako na prameni závislý na Marku Bydžovském (nebo naopak): oba pořadatelé mohli mít jiné prameny, ať společné, nebo rozdílné. Nápadnější jsou případy shod u zpráv o lokálních událostech významu z našeho hlediska hodně efemérního. Není však na místě nechat se svádět dnešním pohledem a pokládat takové shody šmahem za důkaz zkoumané souvislosti: u stručné zprávy o tom, že jakási stařena na Malé Straně vyplivla 1578 při přijímání hostii, pak zešílela a napadala lidi,⁸ kterou má i Bydžovský, má Paprocký zmínku, že případ zaznamenal Prokop Lupáč (v latinském *Historickém kalendáři* z r. 1584, který byl v jiných případech pramenem i Marku Bydžovskému). O souvislosti lze s jistou pravděpodobností uvažovat v těch případech, kde je v obou souborech řada zpráv podobného druhu proložena záznamem o stejné události diametrálně odlišné.⁹ V takových případech je přinejmenším velmi málo pravděpodobné, že by oba pořadatelé vřadili do sledu zpráv jistého druhu záznam o stejné heterogenní události — pokud ovšem oba nevycházelí ze stejného pramene. Ještě větší míra pravděpodobnosti o existenci vztahu mezi *Diadochem* a sborníky Marka Bydžovského je však u případů, kde je mezi zápisy Marka Bydžovského a *Diadochem* v určitém úseku nejen shoda v tematické záznamů, ale i v jejich sledu.¹⁰ Zde je už krajně nepravděpodobné, že by oba autoři náhodou řadili zaznamenávané události ve stejném pořadí tam, kde k tomu tematika záznamů sama o sobě nevedla.

Protože však ve zmiňovaných typech paralel mezi Markovými sborníky a *Diadochem* jde ze stylistického hlediska o stejný vztah, s jakým jsme se setkali i obou rozsáhlejších relací, že se totiž záznamy shodují věcně, nikoli však formulačně, nebylo by na místě uvažovat o přímém vztahu, popř. závislosti mezi oběma památkami, kdyby pro to neexistoval speciální důvod. Ten můžeme spatřovat právě ve zjištěné nesporné souvislosti mezi oběma kronikáři ve věci zmíněných dvou rozsáhlejších relací. Tato souvislost funguje — zejména u šamonického moritátu, pro nějž se za stopadesát let, kdy je v obzoru naší literární historie, nepodařilo zjistit další zápis nebo pramen — jako instrukce k hledání dalších možných souvislostí mezi Markovými sborníky a *Diadochem*. A pátrání v tomto směru, jak je patrné, nezůstalo bez úspěchu.

Shody zjištěné v předchozích odstavcích vedou k závěrům vztahujícím se k Marku Bydžovskému i k Bartoloměji Paprockému. Ukazuje se, že jsou shody mezi *Diadochem* a všemi třemi Markovými svazky,¹¹ a to mezi částmi zapsanými v Markových sbornících rukama profesionálních pisarů-opisovačů

i dodatky zapsanými rukou samého Marka Bydžovského (jde zejména o chronologicky uspořádanou řadu podivuhodných a „zázrakových“ událostí z let 1518—1587, zapsanou ve svazku věnovaném době Ferdinanda I. na fol. 205b—244a, kterou označujeme F[2] a která je jako doplněk ke všem třem sborníkům zaznamenána do toho svazku, který vznikl jako poslední.¹²) Paprocký včlenil zprávy shodující se s Markovým materiálem do několika částí Diadochu: do Posloupnosti knížat českých (vyprávění o nebezpečném dobrodružství Maximiliána II.), do částí O stavu rytířském (šamonická vražda), O počátku a dávnosti měst v království českém (drobné zprávy v oddílu věnovaném Praze, který je způsobem zpracování nejbližší povaze Markových sborníků) a Historie o přibězích v království uherském i jinde. Zdá se tedy, že Paprocký čerpal z Markova materiálu všude tam, kde k tomu rozsah jeho vlastní práce dával příležitost, a jednotlivosti z Markových snůšek izolovaných zpráv zpracovával podle možnosti do vyšších tematicky určených celků. Toto zjištění jistě platí o dvou rozsáhlejších relacích, v ostatních případech je však nelze absolutizovat. K tomuto omezení vede význačný rozdíl mezi oběma kronikáři: zatímco Marek Bydžovský je nadmíru skoupý v údajích o svých pramenech, odkazuje Paprocký na zdroje svých zpráv velmi hojně. Ačkoli cituje i některé rukopisné kroniky, Marka Bydžovského nikde neuvádí. Je však velmi pozoruhodné, že u některých zpráv o neobvyklých a údajně nadpřirozených událostech, uvedených shodně Bydžovským i Paprockým, uvádí Paprocký, že o tom „píše Štelcar Želetavský“. Z produkce kněze Jana Štelcara Želetavského, zaznamenané v Knihopise, přichází v této souvislosti v úvahu jediné knížka O pokutách božských, vydaná v Praze 1588.¹³ Nedochovala se však, je známa jen podle titulu ze zápisu v městských knihách o sporu, který vedl její tiskař Jan Jičínský s neplatícím autorem.¹⁴ Vzhledem k tomu, že knížka vyšla 1588 a Marek Bydžovský ukončil svou vlastnoruční řadu zápisů v rukopise F (tj. řadu F[2]) záznamem z roku 1587 a jeden z této řady, týkající se události z r. 1571, je (u Paprockého) označen jako zpráva čerpaná ze Štelcara Želetavského, je možné a dokonce pravděpodobné, že základem celé zmíněné řady F [2] jsou výpisky ze Štelcarovy knížky O pokutách božských, doplněné dalšími záznamy (zejména těmi, které Marek Bydžovský v zmíněné řadě opakoval ze základních, profesionálními písaři přepisovaných chronologických řad svých tří sborníků). Potvrzení této hypotézy — která by ostatně mohla mít jistý význam jen pro obecnější otázku vývoje dobového společenského vědomí a myšlení, ve vztahu k jednotlivým zúčastněným literátům je však nicotná — by mohla přinést jen sama Štelcarova knížka, kdyby se jí podařilo objevit.

Zjišťovaný vztah mezi kronikářskými díly Marka Bydžovského a Bartoloměje Paprockého se však projeví jako mnohem méně jednoznačný a přehledný, obrátíme-li pozornost od data vydání Diadochu (1602) k historii vzniku díla, jak ji ve své monografii rekonstruoval na základě dobrých pramenů K. Krejčí.¹⁵ Paprocký na Diadochu pracoval patrně už r. 1595 (kdy získal arcibiskupovo doporučení na představenstva klášterů, o nichž hodlal psát) a sám uvádí v Nové kratochvíli, že Diadochos byl už 1597 hotov a podán k imprimování. Markovy sborníky vznikly v letech 1596—1597 s dodatky vpisovanými zřejmě o málo později (před 1602¹⁶). Doba vzniku obou památek se tedy prakticky kryje. Čerpal-li Paprocký z Markova materiálu, pak zřejmě ještě před dokončením práce na sbornících. Časová paralelnost práce na obou památkách však zároveň naznačuje, že stejně dobře mohl čerpat také Marek Byd-

žovský materiál od Paprockého. Obě rozsáhlejší relace, prokazatelně přešle od Marka k Paprockému, na jedné straně a případ s knížkou Jana Štelcara Želetavského jako výslovně uvedeným pramenem Paprockého, z něhož však čerpal i Marek, na druhé straně naznačují, že k takovému vzájemnému obohacování skutečně docházelo. O podobě a povaze kontaktu mezi oběma literáty, které sice sblížoval zájem o současné a nedávné historické události a o jejich zaznamenávání, ale zároveň je oddělovala bariéra konfesijní příslušnosti a vázanost k různým společenským vrstvám, je možné se jen dohadovat; z naší úvahy vyplývá jen tolik, že v nějaké formě existoval.

Zjištěné skutečnosti o vztazích mezi historickými zápisky Marka Bydžovského a Diadochem Bartoloměje Paprockého umožňují zpřesnit některé charakteristiky obou autorů a jejich děl. Ukazuje se, že Markovy sborníky nevznikaly v takové izolaci a bez souvislosti s ostatním dobovým kronikářstvím, jak se zdálo. Tím víc ovšem vyniká pouze redakční, pořadatelská úloha jejich původce na rozdíl od Paprockého; ten vnášel do své práce přece jen nepochybné prvky stylizačního úsilí, snahu vytvářet vyšší, tematicky vymezené celistvosti, třebaže výsledek této snahy není literárně vyrovnaný a není nic, co by zpochybňovalo názor K. Krejčího o převážně kompilační povaze díla. Je to však kompilace soustavnější, zasvěcenější, tematicky koncentrovanější, než je materiálová snůška Marka Bydžovského (která však na druhé straně zase prameny nepracovává, nýbrž reprodukuje a tím uchovává). Pokud jde o Paprockého, umožňuje výsledek naší práce jen s novým důrazem opakovat starou otázku, do jaké míry je stylistická stránka Diadochu skutečně dílem Paprockého a jak se na ní podílel Rafael Soběhrd Mnišovský, který se k účasti na díle sám přihlásil v rozhovoru s mladým Balbínem.¹⁷ Jde v zásadě o to, formuloval-li Paprocký v Diadochu svůj výklad sám a dával-li si text jen opravit po jazykové stránce, nebo byl-li jen pořadatelem materiálu, který Mnišovský v jeho intencích stylizoval. Skutečnosti uvedené v našem příspěvku dovolují pouze podotknout, že v druhém případě by nebyl po literární stránce valný rozdíl mezi Paprockým a Markem Bydžovským.

V každém případě umožňuje zjištění souvislosti mezi prací dvou kronikářů rudolfinské doby zajímavý, nečekaný průhled do literárního života epochy.

¹ Srov edici F. Palackého *Hrdelní příběh ze 16. století*, ČČM 1832, 314—327.

² Dnes v Státním ústředním archivu v Praze, fond Archiv vyšehradské kapituly inv. č. 796, kniha 358, fol. 179b—189b.

³ Část *O stavu rytířském*, str. 22—27. Letmému, ale pronikavému srovnání obou verzí věnoval podnětný popularizační článek Z. Kalista, *Šamonické zvony pěkně vyzvánějí aneb Vražda šamonická*. Výběr 2/68, 30—34.

⁴ Srov. podrobněji v mém článku *Český kronikář Marek Bydžovský z Florentina*. Strahovská knihovna 12—13, 1977—78, 17—56. Užívám dále označení zavedená v citovaném článku pro Markovy rukopisy: F — část o Ferdinandově době, Státní knihovna ČSR — Univerzitní knihovna v Praze, sign. XXII A 6, M — výše uvedený svazek maximiliánovský, R — Rudolphus rex Bohemiae, Státní knihovna ČSR — Univerzitní knihovna v Praze, sign. XVII G 22.

⁵ V nedávno vydaném výboru z Diadochu, který uspořádal E. Petrů pod titulem *O válce turecké a jiné příběhy* (Praha 1982), se toto vyprávění čte na str. 116—118. Vydal je už dříve podle verze Markovy F. Palacký, *Hrdinské podniknutí arciknížete Maximiliána II. ve španělské zemi*. ČČM 1833, 371—374, a podle verze Paprockého J. Polišenský ve výboru *B. Paprocký z Hlohol, Zrcadlo Čech a Moravy*. Praha 1941, 135—137.

⁶ Na fol. 299a—302a. Srov. obsah Markových sborníků v mém článku citovaném v pozn. 4. Jde o záznam M 1477, 2.

⁷ Značnou část jich lze najít v citovaném výboru E. Petrů (zkracuji dále P), do něhož byly zařazeny mj. ty partie z Diadochu, které se týkají vlády Ferdinanda I. a Maximiliána II.

⁸ Bydžovský, R 1578, 4 — Paprocký, O počátku a dávnosti měst 160.

⁹ Např. Bydžovský R 1595, 8—15 řada zpráv o tureckých válkách, pak R 1595, 16 zpráva o narození obludy v Bacharachu na Rýně — Paprocký, Historie o příbězích 56 (P 259—260) řada zpráv o tureckých válkách (jiných než má Bydžovský), pak 56 (P 259—260) zpráva o nalezení obludy v Bacharachu.

¹⁰ Např. Paprocký, Posloupnost 227 (P 120): svatba Zikmunda Augusta, smrt Eduarda Anglického, boj Mořice Saského proti Albrechtu Braniborskému — Bydžovský F 1553, 7 svatba Zikmunda Augusta, F 1553, 6 smrt Eduarda Anglického, F 1553, 8 boj Mořice Saského proti Albrechtu Braniborskému; Paprocký, Posloupnost 251 (P 157): krvavý déšť v Bavorsku, hrom v podobě černé slepice v Náchodě, v Krchlebech zabit hromem rouhavý mlatec — Bydžovský F (2) 1570, 2 krvavý déšť v Bavorsku, F (2) 1570, 5 hrom v podobě černé slepice v Náchodě, F (2) 1570, 6 v Krchlebech zabit hromem rouhavý mlatec.

¹¹ Srov. můj článek cit. v pozn. 4.

¹² Srov. podrobnější výklad o vzniku sborníků v článku cit. v pozn. 4.

¹³ Knihopis 15992.

¹⁴ Viz F. Pátek, *Jana Štelcara Želetavského kniha O pokutách božských r. 1588*. ČČM 1900, 254—255.

¹⁵ K. Krejčí, *Bartoloměj Paprocký z Hlohol a Paprocké Vúle, Život — dílo — forma a jazyk*. Praha 1946, 167n.

¹⁶ Srov. rozbor a argumentaci v mém článku cit. v pozn. 4.

¹⁷ Viz K. Krejčí, cit. d. 168 podle Balbína, *Miscellanea, Decas II, lib. I, cap. 19*. Není známo, na čem je založeno Jirečkovovo mínění (*Rukověť* 2, 236), že Rafael Soběhrd Mnišovský je autorem celé „rozpravy o klášterech a opatech v království českém v Paprockého Diadochu 260—380“.

HISTORISCHE AUFZEICHNUNGEN VON MAREK BYDŽOVSKÝ Z FLORENTINA UND PAPROCKÝ'S DIADOCOS

Der Beitrag ist dem Verhältnis zwischen den Werken zweier tschechischer Chronisten aus dem Ende des 16. Jahrhunderts gewidmet. Es handelt sich einerseits um handschriftliche historische Sammelbänder des Professors und Rektors der Prager Universität Marek Bydžovský z Florentina, andererseits um die historische Beschreibung aller Stände des Königreichs Böhmen, die unter dem Titel Diadochos von dem polnischen, in Böhmen wirkenden Adeligen, Schriftsteller und Publizist Bartoloměj Paprocký z Hlohol bearbeitet und im Jahre 1602 gedruckt wurde. Zwei umfangreiche Abschnitte der historischen Erzählung nebst einer Reihe von kleinen Nachrichten findet man in beiden Werken und die Analyse dieser Übereinstimmungen zeigt, dass in beiden längeren Abschnitten hat Paprocký Bydžovský's Texte bearbeitet, dagegen in kleineren Nachrichten konnte Paprocký's Material oft als Quelle für Bydžovský's Sammelbänder dienen. Anhand der erwähnten Übereinstimmungen muss man irgendeinen persönlichen Kontakt zwischen den beiden Chronisten voraussetzen. Die ganze Frage bietet einen interessanten Blick in das literarische Leben in Böhmen gegen Ende des 16. Jahrhunderts.

